

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

МЕЛЬНИЧУК ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 343.9:343.37

**ОРГАНІЗОВАНІ ФОРМИ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ:
КРИМІНОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеській національній юридичній академії Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
ДРЬОМІН Віктор Миколайович,
Одеська національна юридична академія,
завідувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ПОПОВИЧ Володимир Михайлович,
Закарпатський державний університет,
завідувач кафедри кримінології
та кримінально-правових дисциплін

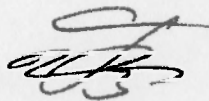
кандидат юридичних наук, доцент
КОЗАЧЕНКО Олександр Васильович,
Миколаївський навчальний центр
Одеської національної юридичної академії,
завідувач кафедри кримінально-правових
дисциплін

Захист відбудеться 13 березня 2009 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «10» листопада 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасному світі світових глобалізаційних перетворень жодна національна економічна система не може функціонувати ізольовано. Специфіка природних умов, географічного розташування, нерівномірність економічного розвитку різних держав, відмінності у сировинних та людських ресурсах обумовлюють пошук ефективних форм співпраці та стимулюють розвиток зовнішньоекономічних зв'язків.

Особливості здійснення підприємницької діяльності у сфері зовнішньоекономічних відносин дозволяють поглиблювати міжнародне економічне співробітництво, отримувати та постачати необхідні товари, надавати послуги та інвестиції для розвитку бізнесу, збільшувати рівень макроекономічних показників та добробут населення в цілому. З іншого боку, ці ж особливості приваблюють і злочинний сегмент економіки та зумовлюють найбільш складні, продумані, високотехнологічні та новітні схеми злочинної діяльності, високий рівень її організованості.

Проблема організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері є комплексною та багатоаспектною. Найбільшої уваги в науковій літературі приділено концептуальному вивченню розмаїття проявів та стратегій стримання організованої та економічної злочинності, про що свідчать праці визнаних українських та зарубіжних дослідників у галузях кримінології, кримінального права, криміналістики, соціології, психології, державного управління тощо – Г. Абадінські, Дж. Албанезе, Б.В. Волженкіна, Я.І. Гілінського, В.О. Глушкова, А.І. Гурова, Н.О. Гуторової, А.І. Долгової, В.М. Дрьоміна, О.О. Дудорова, С.О. Єфремова, А.П. Закалюка, О.Г. Кальмана, Н.С. Карпова, О.В. Козаченка, В.П. Корж, Н.Ф. Кузнецової, Д.Г. Кулика, Н.А. Лопашенко, О.М. Литвака, В.В. Лунєєва, І.В. Озерського, В.І. Осадчого, В.М. Поповича, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, О.В. Топільської, А.П. Тузова, В.О. Тулякова, В.Ф. Уцаповського, М.І. Хавронюка, В.І. Шульги, Н.П. Яблокова, А.М. Яковлева, А.Н. Ярмиш та ін.

У площині адміністративної деліктології здійснюються дослідження управління зовнішньоекономічною діяльністю Ю.Я. Прошовиком, С.О. Барановим, Є.В. Доліним, С.В. Ківаловим, Д.І. Минюком та ін.

Безпосередньому кримінологічному вивченню злочинності у зовнішньоекономічній сфері в Україні було присвячено дві кандидатські дисертації – О.В. Білецького та А.І. Бутенко. Наукові розробки злочинності у зовнішньоекономічній сфері та окремих її видів містяться у працях А.І. Берлача, А.А. Вітвицького, Ю.П. Гармаша, Н.С. Гільмутдінової, Т.А. Діканової, О.Ф. Долженкова, С.П. Дорожкова, В.Д. Ларичева, В.І. Михайлова, В.Л. Нарішкіна, С.І. Ніколаюка, А.А. Парамонова, О.В. Процюка, Ю.І. Сучкова та ін.

У той же час, незважаючи на практичний та науковий інтерес до злочинності у зовнішньоекономічній сфері та визначення її місця у сучасній кримінальній ситуації і соціальній практиці, розв'язання

проблеми діяльності організованих злочинних угруповань у сфері зовнішньоекономічних відносин не отримало належного теоретичного розвитку на монографічному рівні. Тим часом, з'ясування механізму організованості злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері, форм та видів її прояву, причин кримінальної мотивації окремих учасників зовнішньоекономічної діяльності дозволить побудувати більш ефективну систему протидії організованій економічній злочинності в цілому та уникнути криміногенних ризиків здійснення зовнішньоекономічної діяльності, зокрема. Тому дослідження кримінальної організованості у сфері зовнішньоекономічної діяльності у контексті динамічного розвитку зовнішньоторговельних відносин є актуальним як для науки, так і для практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження ґрунтується на основних положеннях Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007–2009 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 року № 1767. Результати дослідження мають сприяти реалізації Програми боротьби з контрабандою та порушенням митних правил на 2008–2009 роки, затвердженої Указом Президента України від 4 березня 2008 року № 195/2008. Робота відповідає плану наукових досліджень кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Одеської національної юридичної академії на 2006–2010 роки «Актуальні проблеми вивчення та попередження злочинності та кримінологічного обґрунтування удосконалення системи кримінальної юстиції в Україні» і є складовою частиною планів науково-дослідних робіт, які здійснюються Одеською національною юридичною академією у відповідності до теми «Традиції та новації в сучасній українській державності та правовому житті» (державний реєстраційний номер 0106U004970).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є кримінологічне вивчення організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері як системного економіко-правового явища, оцінка сучасного стану заходів протидії цій злочинній діяльності та надання пропозицій щодо їх удосконалення.

Досягненню поставленої мети сприяло виконання таких завдань:

- аналіз кримінологічних аспектів зовнішньоекономічної діяльності;
- вивчення форм та видів організованої злочинної діяльності у різних галузях зовнішньоекономічної сфери України;
- кримінологічний аналіз сучасного стану організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері України та визначення її місця у структурі злочинності;
- аналіз детермінаційного комплексу факторів, які впливають на соціальні механізми виникнення та розвитку організованих форм злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері;
- кримінологічне вивчення учасників організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері;

кримінологічна характеристика сучасного стану безпеки зовнішньоекономічної діяльності та аналіз існуючих загроз;

кримінологічна оцінка організаційних, економіко-правових та кримінально-правових заходів протидії організованим формам злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері на національному рівні;

розробка пропозицій щодо удосконалення заходів протидії організованим формам злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері на міжнародному рівні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з процесами криміналізації зовнішньоекономічної сфери та діяльністю щодо протидії їм.

Предметом дослідження є організована злочинна діяльність у зовнішньоекономічній сфері як особливий кримінологічний та економіко-правовий феномен, а також заходи відповідних суб'єктів щодо протидії їй.

Методи дослідження обрані, виходячи з поставлених у роботі мети та завдань, з урахуванням його об'єкта та предмета. Завдяки комплексності методик кримінологічних досліджень було застосовано органічне поєднання загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Як основоположний загальнонауковий було обрано діалектичний метод, який дозволив розглянути природу та розвиток організованих форм злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері у їх взаємозв'язку та взаємовпливі з іншими явищами та процесами буття. За допомогою контент-аналізу було проаналізовано наукові теоретичні розробки з проблематики теми, офіційні повідомлення у засобах масової інформації та аналітичні матеріали правоохоронних органів щодо стану та результатів протидії злочинності у зовнішньоекономічній сфері. Формально-догматичний метод був використаний для тлумачення окремих положень чинного законодавства України та міжнародно-правових актів щодо регулювання зовнішньоекономічних відносин та протидії злочинності у цій сфері; історико-правовий метод застосовувався при проведенні порівняльного аналізу окремих положень Кримінальних кодексів України 1960 та 2001 рр., статистичний – при оцінці показників та виявленні тенденцій злочинності; конкретно-соціологічний – у процесі анкетного опитування, аналізу документів та матеріалів щодо окремих аспектів досліджуваної проблеми, узагальнення практичного досвіду. За допомогою системно-структурного та формально-логічного методів було визначено основні детермінанти криміналізації зовнішньоекономічної сфери України; методи порівняльного аналізу та моделювання було застосовано при дослідженні існуючих недоліків з питань економіко-позитивного регулювання зовнішньоекономічних відносин в Україні, а також правового та організаційного забезпечення протидії організованій злочинній діяльності у зовнішньоекономічній сфері.

Емпіричну основу дослідження становить комплекс даних практичного характеру, джерелами яких є: вивчення та аналіз статистичних показників

щодо стану зовнішньоекономічних відносин України з країнами світу згідно з даними Державного комітету статистики України за 2000–2007 рр., звітності Міністерства внутрішніх справ України щодо стану злочинності у зовнішньоекономічній сфері за 1996–2007 рр., даних Державної судової адміністрації України щодо стану здійснення кримінального правосуддя та осіб, які були засуджені за вчинення окремих злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності у 2003–2007 рр.; контент-аналіз офіційних повідомлень про оперативну діяльність Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України щодо виявлення та протидії злочинності у зовнішньоекономічній сфері; вивчення матеріалів окремих кримінальних справ про злочини та злочинну діяльність у зовнішньоекономічній сфері; анкетне опитування працівників Державної митної служби України загальною кількістю 361 особа.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в українській кримінологічній науці комплексним дослідженням форм та видів організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері, в якому представлений новий ракурс розгляду проблематики злочинності у сфері зовнішньоекономічних відносин з урахуванням сучасних її характеристик. За результатами здійсненого дослідження сформульовано та науково обґрунтовано нові положення та висновки, найбільш вагомими з яких є:

уперше:

на основі кримінологічного аналізу зовнішньоекономічної діяльності доведено, що злочинність у зовнішньоекономічній сфері має переважно організований характер; визначено конкретні форми та види прояву організованої злочинності у зовнішньоекономічній сфері;

з позицій предметної діяльнісної характеристики сформульовано наукове визначення організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері як системи взаємопов'язаних злочинних, а також супутніх перед- та посткримінальних діянь, психологічно детермінованих спільним мотивом та спрямованих на отримання прибутків від здійснення незаконних зовнішньоекономічних операцій;

досліджено механізм організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері, в основі якого лежить, з одного боку, потреба розподілу злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері на окремі структурні елементи, кожен з яких має своє функціональне призначення, з іншого, – об'єктивна необхідність консолідації зусиль у досягненні злочинної мети;

встановлено функціональну та змістовну єдність легальної та кримінальної зовнішньоекономічної діяльності, доведено тісний взаємозв'язок між ними;

запропоновано модель протидії організованій злочинній діяльності у зовнішньоекономічній сфері на основі поєднання економіко-стимулюючих

методів регулювання зовнішньоекономічних відносин та заходів кримінально-правового впливу на учасників злочинних угруповань;

удосконалено:

кримінологічну характеристику детермінант організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері, що впливають на формування кримінальної мотивації учасників такої діяльності;

кримінологічну характеристику та типологію учасників організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері;

наукові розробки сучасних можливостей організаційного та правового забезпечення протидії злочинності у зовнішньоекономічній сфері України;

набули подальшого розвитку:

концепція забезпечення безпеки зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням ризиків та загроз криміногенного характеру;

пропозиції щодо удосконалення економіко-позитивних заходів регулювання зовнішньоекономічних відносин в Україні на основі аналізу їх криміногенності, а також спроможності нейтралізувати передумови зловживань у зовнішньоекономічній сфері;

пропозиції щодо розширення міжнародного співробітництва у протидії організованій злочинній діяльності у зовнішньоекономічній сфері, у тому числі у напрямку обміну попередньою митною інформацією для відстеження руху товарів та фінансових коштів, а також проведення спільних операцій на територіях договірних сторін.

Практичне значення одержаних результатів. Завдяки багатовекторності розглядуваної теми положення та результати дисертаційного дослідження можуть знайти широке застосування у:

науково-дослідницькій роботі – з метою вивчення проблем, пов'язаних із функціонуванням організованих злочинних формувань економічної спрямованості;

правотворчості та правозастосуванні – для розробки державних програм протидії злочинності, удосконалення економіко-позитивного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в напрямку нейтралізації криміногенних ризиків, розробки заходів щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки країни, для удосконалення діяльності контролюючих та правоохоронних органів щодо більш повного обліку злочинів у зовнішньоекономічній сфері, усунення причин тінізації зовнішньоекономічної сфери та протидії зовнішньоекономічним злочинам, а також співпраці з відповідними міжнародними інституціями;

навчальному процесі – при викладанні студентам курсу «Кримінологія», спецкурсів «Транснаціональна злочинність» та «Безпека зовнішньоекономічної діяльності»; при розробці методичних рекомендацій, наукових коментарів та навчальних посібників.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження було повідомлено на 15 науково-практичних семінарах та конференціях у 2005–2008 рр., зокрема: науково-практичному

семінарі «Ефективність правових заходів в протидії організованим формам злочинності» (січень 2005 р., м. Одеса), 10-й ювілейній звітній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу «Правове життя сучасної України» (квітень 2007 р., м. Одеса), Міжнародній науково-практичній конференції «Зона вільної торгівлі Україна – Європейський союз та європейська інтеграція: правові та економічні аспекти» (червень 2007 р., м. Одеса), 5-й Міжнародній науково-практичній конференції «Кримінальне право: стратегія розвитку у XXI столітті» (січень 2008 р., м. Москва), Міжнародній науково-практичній конференції «Запорізькі правові читання» (травень 2008 р., м. Запоріжжя), 9-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні (травень 2008 р., м. Острог) та ін.

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Одеської національної юридичної академії та застосовувалися при викладанні спецкурсу «Транснаціональна злочинність».

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладені у двадцяти публікаціях, одна з яких – розділ у колективній монографії, шість – наукові статті, опубліковані у наукових фахових виданнях, що входять до переліку, затвердженого ВАК України, дві – у збірниках статей, одинадцять – за матеріалами міжнародних науково-практичних конференцій та семінарів.

Структура дисертації обумовлена її метою та поставленими завданнями і складається зі вступу, трьох розділів, які містять дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 231 сторінку, з них основного тексту – 181 сторінка, список використаних джерел становить 323 найменування і міститься на 36 сторінках, додатки – 14 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У Вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження, його методологічна та емпірична бази, зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, формулюються основні положення, що виносяться на захист та становлять наукову новизну дослідження, розкривається теоретичне і практичне значення отриманих результатів, наводяться дані про їх апробацію.

Перший розділ «Організована злочинна діяльність у зовнішньоекономічній сфері як об'єкт кримінологічного вивчення» складається з чотирьох підрозділів і присвячений розробці понятійного апарату, методології вивчення, розгляду кримінологічних особливостей злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері та її організованих форм.

У підрозділі 1.1. *«Кримінологічні аспекти зовнішньоекономічної діяльності»* зазначено, що в економічному аспекті зовнішньоекономічна діяльність (далі – ЗЕД) представлена операціями, які пов'язані з обігом товарів, послуг, грошових коштів та капіталу між різними економічними та валютними зонами та які реалізуються за допомогою економічних зв'язків між господарюючими суб'єктами, що представляють різні держави.

Кримінологічні аспекти ЗЕД полягають у дослідженні зумовленого форсованістю та непослідовністю реформ поширення злочинної діяльності у цій сфері в її кількісних та якісних вимірах і зв'язку з іншими злочинами та проявами девіантної поведінки.

Обґрунтовується, що найбільш влучно відображує сутність злочинності у зовнішньоекономічній сфері трактування, згідно з яким об'єктом злочину є виключно законний порядок здійснення ЗЕД. Ключем дослідження протиправної активності є аналіз того чи іншого виду ЗЕД та його нормативне забезпечення, що дозволяє виявити прогалини в законодавстві та діяльності регулюючих та контролюючих органів, які мають криміногенний потенціал.

У підрозділі 1.2. *«Взаємозв'язок легальної та кримінальної зовнішньоекономічної діяльності»* прослідковано, що взаємозв'язок легальної та кримінальної зовнішньоекономічної діяльності проявляється у спільному їх предметі, у спільній соціально-економічній базі (ресурси, суб'єкти ЗЕД – фізичні, юридичні особи та їх об'єднання, чинні або колишні працівники інфраструктури зовнішньоекономічної сфери з відповідними професійними навичками та знаннями), а також у змістовній та функціональній єдності, адже як легальна, так і злочинна зовнішньоекономічна діяльність є різновидами соціальної активності, предметної діяльності. Про кримінальний характер зовнішньоекономічної операції свідчить незаконне отримання прибутку, але без залучення легітимних господарських технологій вона є нездійсненою.

Легальні зовнішньоекономічні операції надають організованим злочинним угрупованням можливість та засоби для приховування незаконної діяльності; створюють додаткові механізми для відмивання незаконно одержаних коштів; служать джерелом для відображення законно отриманих доходів у податкових документах тощо. На підставі аналізу матеріалів кримінальних справ виявлено зворотний зв'язок, зокрема, «інвестування» злочинно здобутих коштів у легальний зовнішньоекономічний бізнес.

У підрозділі 1.3. *«Поняття та сутність організованої злочинності у зовнішньоекономічній сфері в контексті категорії «злочинна діяльність»* організована злочинна діяльність у зовнішньоекономічній сфері (далі – ЗЕС) визначається як система взаємопов'язаних злочинних, а також супутніх перед- та посткримінальних діянь, психологічно детермінованих спільним мотивом та спрямованих на отримання прибутків від здійснення незаконних зовнішньоекономічних операцій.

Діяльнісний підхід у розумінні організованої злочинності у ЗЕС має важливе методологічне значення, адже завдяки йому з'являється можливість розглядати організовану злочинність не як абстракцію, а як цілком конкретну діяльність, яка піддається вивченню та впливу за рахунок своєї предметності. Будучи розгорнутим процесом, злочинна діяльність, з одного боку, вимагає об'єднання, консолідації зусиль для отримання бажаного результату, але з іншого – неминуче передбачає поділ організації на окремі структурні елементи, кожен з яких має своє функціональне призначення.

82,6% опитаних експертів вказують на груповий характер вчинення контрабанди як злочину у ЗЕС, із них 56,7% зазначили про розподіл кримінально-функціональних обов'язків під час проведення злочинної контрабандної діяльності, що є ознакою кримінальної організованості.

Організована злочинна діяльність у сфері ЗЕД являє собою певну соціальну підсистему, наділену функціональністю, за рахунок чого і відбувається консолідація злочинних елементів та формування їх організованості. Діяльність організованих злочинних формувань у ЗЕС спрямована на отримання прибутку від економічних операцій «виробництво-споживання», які включають в себе також постачання товарів і послуг за допомогою міжнародної торгівлі. Відмінність між організованими злочинними угрупованнями та іншими бізнесовими структурами в даному випадку полягає в тому, що постачання здійснюється нелегально. Тим часом, це не знижує стійкого попиту на такі товари та послуги, що частково провокує розгортання організованої злочинної діяльності у ЗЕС.

Консолідація забезпечується наявністю у представників нелегального зовнішньоторговельного бізнесу специфічної системи цінностей, схвалюваних «норм» протиправної поведінки, які не заперечують, а іноді й підтримують використання нелегальних схем задля досягнення найбільшого ефекту, що трактується як «пристосування» до сучасних умов ринку.

У підрозділі 1.4. «Форми та види організованої злочинної діяльності в системі злочинів у зовнішньоекономічній сфері України» стверджується, що формою організованої злочинної діяльності є зовнішнє оформлення, що представлене злочинними угрупованнями, яким властиві такі ознаки як стійкість, ієрархічність, структурованість, розподіл функцій, внутрішня дисципліна та контроль і т. д.; видами – предметні галузі організованої злочинної діяльності.

Види організованої злочинної діяльності у ЗЕС мають свої характерні особливості залежно від способу вчинення злочинів, а також від регіону, виду транспорту, пори року та рівня активності здійснюваних правоохоронними органами заходів. На підставі вивчення кримінальних справ та аналітичних матеріалів Служби безпеки України, Державної митної служби (далі – ДМС) та Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС) виділено найтипівіші з них: 1) переміщення вантажів через

митний кордон України поза пунктами пропуску без оформлення митних документів та сплати платежів та податків; 2) переміщення вантажів з оформленням всіх належних документів, в яких зазначаються неправдиві дані щодо вантажів (вартості, кількості та найменування); 3) незаконне відчуження транзитних вантажів; 4) здійснення митного оформлення в режимі «експорт» неіснуючих товарів або вантажів із навмисно завищеною вартістю, що дає змогу суб'єктам господарювання незаконно відшкодовувати з державного бюджету кошти, а також ухилятися від сплати податку на додану вартість; 5) приховування валютних цінностей шляхом використання незаконно відкритих валютних рахунків або оплати фіктивних послуг за участю власних іноземних юридичних осіб і офшорних компаній тощо.

Другий розділ «Кримінологічна характеристика організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері» складається із трьох підрозділів і присвячений аналізу кримінологічних показників стану організованої злочинності у ЗЕС, особливостей учасників та детермінаційного комплексу факторів організованої злочинної діяльності у ЗЕС.

У підрозділі 2.1. «Сучасний стан та тенденції організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері України» здійснюється аналіз даних офіційної статистики щодо злочинів, вчинених у ЗЕС.

Встановлено, що відомості щодо злочинів у зовнішньоекономічній сфері України почали з'являтися в офіційних статистичних звітностях МВС з 1996 р., але й дотепер не вироблено єдиної методики обліку злочинів як зовнішньоекономічних, що підвищує характерно високий для даної сфери рівень латентності злочинів та впливає на достовірність даних. Кримінологічні дослідження свідчать, що розрив між кількістю реально вчинених у сфері зовнішньоекономічної діяльності злочинів і відомостями про них досить значний. Так, 82,5% опитаних працівників ДМС України зазначають про значне поширення злочинності у ЗЕС, з них 59,8% вказують на її прихований характер.

Аналіз показників злочинності, за даними МВС України, свідчить про нестабільну динаміку злочинів у зовнішньоекономічній сфері, вчинених організованими злочинними угрупованнями. У 1996 р. таких злочинів було зареєстровано 64, у 1997 – 184, у 1998 – 133, у 1999 – 148, у 2000 – 54, у 2001 – 95 злочинів відповідно. З'ясовано, що при тенденціях стабілізації рівня організованої злочинності у ЗЕС у 2005–2008 роках відбувається збільшення обсягів вартісних втрат від злочинної діяльності у цій сфері. При незначній, порівняно з іншими пріоритетними напрямками економіки, кількості злочинів у ЗЕС, темпи зростання вартісного обсягу злочинної діяльності були другими за приватизаційною сферою. Середня вартість предметів контрабанди по одній справі зросла з 1,4 млн грн у 2006 р. до 3,1 млн грн у 2007 р.

Географія організованих проявів злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері, за даними 2004 р., представлена здебільшого Донецькою, Івано-Франківською, Луганською областями та містом Київ.

Це густонаселені області з розвинутою промисловою інфраструктурою, транспортом, великою кількістю господарських об'єктів; через них проходять значні за об'ємом експортні та імпорتنі поставки. На противагу цьому у таких прикордонних областях як Волинська, Закарпатська, Харківська та Чернігівська за той же період, за даними МВС, не було виявлено жодного організованого злочинного угруповання у сфері ЗЕД.

У *підрозділі 2.2. «Кримінологічна характеристика учасників організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері»* з'ясовано, що для більшості учасників організованої злочинної діяльності у ЗЕС характерною є приналежність до законної підприємницької діяльності, а також те, що структура та ієрархія ролей у злочинних угрупованнях зовнішньоекономічної спрямованості зазвичай повторює формальну структуру організації, в якій їх створено. Змістовно їх можна поділити на: власне учасників ЗЕД (керівники, бухгалтерські, матеріально-відповідальні працівники суб'єктів ЗЕД); колишніх та чинних працівників інфраструктури ЗЕД (службові особи органів управління та контролю ЗЕС, зокрема митники, прикордонники, працівники фінансово-кредитних установ, особи, які надають посередницькі, страхові, транспортні та інші послуги), правоохоронних та інших державних органів.

Дослідження структури учасників організованої злочинної діяльності у ЗЕС показало, що ними є громадяни України (за результатами вивчення кримінальних справ ця категорія становить 79,6%). Але у зв'язку з особливостями ЗЕД, що передбачає співпрацю із зарубіжними контрагентами, нерідко у злочинних схемах беруть участь іноземні громадяни (відповідно 20,4%), здебільшого громадяни СНД (із яких найбільшу питому вагу становлять громадяни Російської Федерації). Статева структура яскраво виражена і на 83,6% складається з осіб чоловічої статі. За віком учасники організованої злочинної діяльності у ЗЕС є старшими за інших економічних злочинців (основна група за 40 років, не враховуючи контрабанду) та значно старші за загальнокримінальних. Такі вікові відмінності пояснюються тим, що у даній сфері у вчиненні злочинів задіяні особи зі значним управлінським професійним досвідом, який почав формуватися ще на початку 90-х років минулого століття при суцільній лібералізації ЗЕД.

Результати вивчення кримінальних справ свідчать, що у 37,2% випадків злочин було вчинено особами з повною загальною середньою освітою, 24,6% засуджених мали повну та базову вищу і 20% – професійну технічну освіту. Між тим характер злочинної діяльності у ЗЕС дає підставу стверджувати, що інтелектуальний та освітній рівень досліджуваних осіб високий, а до відповідальності здебільшого притягаються «рядові» учасники.

У *підрозділі 2.3. «Особливості детермінації організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері»* виділено два підходи до пояснення причин організованої злочинної діяльності та її форм у ЗЕС:

- 1) з точки зору існуючих у кримінології теорій причинності;
- 2) з точки зору факторів, що детермінують сучасний стан організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері на міжнародному та національному рівнях.

За даними проведених опитувань, найбільшою мірою впливають на рівень злочинності у ЗЕС в Україні економічні фактори (несприятливий інвестиційний клімат, економічна нестабільність, фіскальний характер митно-тарифної політики – зазначають 35,2% опитаних) та правові (недосконалість законодавства, що регулює здійснення ЗЕД та встановлює відповідальність за організовану злочинну діяльність, декларативність окремих державних програм боротьби зі злочинністю – 24,3%), а найменшою мірою – організаційні фактори (5,5% опитаних).

Враховуючи тенденції залучення представників органів інфраструктури ЗЕС до злочинної діяльності або їх безпосередньої участі у злочинних угрупованнях, окремо було розглянуто проблему корупції у митних органах як фактор злочинної діяльності у ЗЕС. За результатами опитування, 5,1% митників дійсно вказують на те, що ДМС є найбільш корумпованим державним органом; 94,1% це заперечують, але разом із тим 88,9% із них у рамках цього ж питання пропонують різні варіанти протидії корупції, визнаючи тим самим, що проблема хабароємності окремих службовців в органах ДМС все ж таки існує.

Третій розділ «Система заходів протидії організованій злочинній діяльності у зовнішньоекономічній сфері» складається із п'яти підрозділів і присвячений аналізу сучасних можливостей та практики протидії організованій злочинній діяльності у ЗЕС із наданням пропозицій щодо їх удосконалення.

У підрозділі 3.1. *«Безпека зовнішньоекономічної діяльності в системі кримінологічної безпеки»*, виходячи з розуміння безпеки як стану захищеності від небезпек та загроз, висвітлюються та аналізуються основні ризики та загрози безпеці зовнішньоекономічної сфери, які створюються за рахунок здійснення організованої злочинної діяльності: широкомасштабний відтік капіталів за кордон (так звана «втеча капіталів»), для чого активно використовуються можливості офшорних територій та зон вільної торгівлі; шкода фінансовим інтересам України від несплати або неповної сплати митних платежів та інших зборів, як наслідок – недонаповнення державного бюджету і згодом незахищеність соціальної сфери; віктимізація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Запропоновано розглядати безпеку зовнішньоекономічної діяльності як одну з підсистем економічної, національної безпеки держави через призму кримінологічної безпеки та проводити моніторинг криміногенних загроз із превентивною метою.

У підрозділі 3.2. *«Соціально-економічні основи протидії організованій злочинній діяльності у зовнішньоекономічній сфері»* пропонується впровадження моделі протидії, заснованої на поєднанні

двох взаємопов'язаних стратегій: заохочення економічно схвалюваних форм поведінки та припинення протиправної економічної активності адміністративними заходами.

Заохочення суспільно-корисних форм економічної поведінки повинно забезпечуватися створенням сприятливих умов для законної підприємницької діяльності у ЗЕС. На даний час потребує удосконалення митно-тарифне та нетарифне регулювання щодо: 1) недопущення економічно необґрунтованого введення високих тарифів на широке коло товарів стійкого попиту, що створюють можливість одержання надприбутків у випадку несплати митних платежів; 2) забезпечення спрощеної процедури контролю, але неухильного проходження його різних видів, яким підлягає товар при митному оформленні; обов'язкова сертифікація, що сприяє недопущенню ввезення в Україну неякісної, екологічно-небезпечної чи нестандартизованої продукції; 3) забезпечення прозорого механізму ліцензування та квотування зовнішньоекономічної діяльності з метою нейтралізації корупції та недопущення несанкціонованого за кількісно-якісними параметрами ввезення-вивезення товарів та послуг.

Пропонується розширення підстав застосування спеціальних санкцій (накладення штрафів, застосування індивідуального режиму ліцензування, тимчасове зупинення ЗЕД) як впливового адміністративного механізму припинення протиправних форм поведінки. Цей механізм має дозволити ефективно блокувати діяльність фіктивних фірм, «конвертаційних центрів», підприємств, що здійснюють псевдоекспортні операції, а також посилити боротьбу з відмиванням «брудних» коштів, оскільки саме можливість подальшої легалізації коштів робить привабливою для організованих формувань злочинну діяльність у ЗЕС.

У *підрозділі 3.3. «Правове та організаційне забезпечення протидії організованій злочинній діяльності у зовнішньоекономічній сфері України»* аналізуються прогалини законодавства та обґрунтовується необхідність створення дієвих механізмів контролю за наданням послуг та переміщенням об'єктів інтелектуальної власності згідно з експортно-імпортними контрактами; забезпечення належної правової регламентації процедури повернення валютних коштів, що незаконно знаходяться за межами України; накладення арешту та конфіскації злочинно здобутих коштів у ЗЕС тощо.

З метою удосконалення діяльності правоохоронних органів щодо протидії організованій злочинній діяльності у ЗЕС пропонується системне та органічне застосування галузевого та територіального напрямків в організації їх роботи. Галузевий напрямок передбачає діяльність контролюючих органів у залежності від видів ЗЕД: ведення обліку суб'єктів ЗЕД та їх дозвільних повноважень (наявності ліцензій, сертифікатів, правомірність використання податкових пільг), суворий контроль за документуванням операцій та звітністю (своєчасне повернення валютних коштів з-за кордону), відстежування сумнівних

фінансових операцій, особливо на рівні юридичних осіб – підприємств галузі та інфраструктури. На основі територіального напрямку повинна будуватися робота спецпідрозділів правоохоронних органів – виявлення та нейтралізація організованої злочинної діяльності на місцевому (пункти пропуску через державний кордон), регіональному (прикордонна зона, митна територія, вільна економічна або офшорна зона), транскордонному (спільні попереджувальні заходи правоохоронних органів суміжних держав) та міжнародному (виявлення транснаціональних угруповань у співпраці з відповідними міжнародними інституціями) рівнях.

Обгрунтовано доцільність створення системи постаудиту в ДМС України, тобто надання повноважень митним органам проводити перевірки фінансово-господарської діяльності суб'єктів ЗЕД (підтримали 65,5% опитаних митників).

У *підрозділі 3.4. «Кримінально-правові проблеми протидії організованій злочинній діяльності у зовнішньоекономічній сфері»* на підставі аналізу існуючих можливостей кримінально-правового впливу на організовану злочинну діяльність у ЗЕС зроблено висновок про відставання кримінальних заборон від сучасної кримінальної ситуації у ЗЕС. Зокрема, значно поширеним є вивіз з України валютних цінностей під виглядом інвестування, незаконна конвертація грошових коштів, що супроводжує зовнішньоекономічні розрахунки, умисне неповернення в Україну товарів, вивезених для переробки за кордон як давальницької сировини, але відсутні дієві механізми притягнення до кримінальної відповідальності за вказані діяння.

Обгрунтовано необхідність системного застосування кримінально-правових заходів: поєднання прямого впливу – на злочини, які безпосередньо порушують порядок здійснення ЗЕД, та непрямого впливу – на супутні кримінальні прояви (корупцію, розкрадання, зловживання у сфері банківських комунікацій та інформаційного простору тощо).

Враховуючи, що організовані злочинні формування, які діють у ЗЕС, активно розробляють схеми для використання юридичних осіб у реалізації своїх злочинних цілей (про що зазначили 73% опитаних експертів), висвітлюються дискусійні питання щодо можливостей застосування кримінальної відповідальності до юридичних осіб у протидії організованій злочинній діяльності у ЗЕС.

У *підрозділі 3.5. «Міжнародно-правові аспекти протидії організованій злочинній діяльності у зовнішньоекономічній сфері»* зазначається практична неможливість ефективної протидії організованій злочинності у ЗЕС без налагодження міжнародного співробітництва.

Висвітлюються питання вдосконалення міжнародно-правової протидії на універсальному, регіональному та двосторонньому рівнях. Обгрунтовуються переваги двосторонньої співпраці правоохоронних органів України із зарубіжними колегами, що досягаються шляхом

проведення спільних операцій, слідчих дій на територіях договірних сторіч, створення спільних слідчих груп для розслідування злочинів, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями у ЗЕС та мають міждержавний характер тощо.

Пропонується створення механізмів обміну попередньою митною інформацією між уповноваженими органами держав, заснованих на методі відстеження руху товарів та фінансових коштів, що дозволяє підвищити ефективність виявлення та документування протиправних дій.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено кримінологічне дослідження організованої злочинної діяльності у ЗЕС як самостійного кримінологічного та економіко-правового феномена. З урахуванням сучасної кримінальної ситуації проаналізовано її форми та види, виявлено детермінаційні механізми кримінальних процесів у ЗЕС, надано практичні рекомендації щодо удосконалення соціально-економічних, правових та організаційних заходів протидії на національному та міжнародному рівнях:

1. Організована злочинна діяльність у ЗЕС визначається як система взаємопов'язаних злочинних, а також супутніх перед- та посткримінальних діянь, психологічно детермінованих спільним мотивом та спрямованих на отримання прибутків від здійснення незаконних зовнішньоекономічних операцій.

2. Небезпечність досліджуваного виду злочинності обумовлена не тільки і не стільки збільшенням кількості злочинів та розміру збитків, яких вони завдають, а тим, що злочинність у ЗЕС має характер предметної злочинної діяльності, яка виникає та розвивається на базі легальної інфраструктури ЗЕД.

Саме діяльнісний ракурс як концептуальна основа дослідження цієї теми дозволив відійти від абстрактного та статичного розгляду окремих видів злочинів та прослідкувати багатофакторний вплив на процес формування злочинної поведінки у сфері легальної ЗЕД.

3. Зв'язок з легальною підприємницькою діяльністю у ЗЕС підсилює латентність злочинних проявів. Офіційна статистична звітність, в якій представлені дані про порівняно незначну питому вагу виявлених організованих злочинних угруповань у ЗЕС у загальній структурі економічної злочинності, відображає лише результативність роботи правоохоронних органів, тоді як здійснене кримінологічне дослідження свідчить про широкомасштабність цього виду злочинності в Україні.

4. Стійкий та широкий попит на товари та послуги, що отримуються за рахунок виходу на міжнародний ринок, забезпечує функціональність злочинної діяльності, а характер та специфіка механізму здійснення зовнішньоекономічних трансакцій обумовлює організований характер

вчинення злочинів у ній – потребує консолідації зусиль, скоординованих дій, далекоглядного та послідовного планування, розподілу кримінально-функціональних обов'язків учасників злочинних угруповань, налагодження корупційних зв'язків у контролюючих та правоохоронних органах.

5. Учасники організованої злочинної діяльності у ЗЕС у переважній більшості мають досвід здійснення або забезпечення господарських операцій, орієнтованих на зовнішній ринок. Порівняно з іншими видами економічної злочинності, активну участь у зовнішньоекономічній злочинній діяльності беруть колишні громадяни України та іноземці. Характер ролі у складі злочинного формування та типологічні особливості учасників обумовлені цільовою спрямованістю злочинної діяльності; «режимом» здійснення ЗЕД у певному регіоні (форма, вид зовнішньоекономічних операцій та посадове становище особи); наявністю злочинного досвіду та професійних навичок; ступенем активності злочинної діяльності.

6. Запропоновано модель протидії організованій злочинній діяльності у ЗЕС на основі заохочення та стимулювання економічно схвалюваних форм поведінки та припинення протиправної активності, що передбачає зокрема: а) превалювання економіко-позитивних та адміністративних заходів регулювання зовнішньоекономічних відносин, створення сприятливих умов для ведення законного підприємництва суб'єктами ЗЕД, усунення прогалин у їх правовому та організаційному забезпеченні; б) спрямування профілактичного впливу та заходів протидії безпосередньо на злочини, які порушують порядок заняття ЗЕД, а також запобігання поширенню супутніх кримінальних проявів – корупції, розкрадань, зловживань у сфері банківських комунікацій та інформаційного простору тощо.

7. Доцільним вбачається проведення моніторингу криміногенних ризиків ЗЕД з метою підтримання зовнішньоекономічної безпеки України.

8. З огляду на тяжіння ЗЕД до транснаціоналізації, існує потреба у поглибленні міжнародного співробітництва у протидії злочинній діяльності у ЗЕС та приведення законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мельничук Т.В. Криминологическая характеристика и особенности детерминации организованной преступной деятельности во внешнеэкономической сфере / Т.В. Мельничук / [В.Н. Дрёмина, А.А. Березовский, Н.А. Орловская и др.] // Преступность и криминологические основы уголовной юстиции : монография / Под ред. В.Н. Дрёмина. – О. : Фенікс, 2007. – С. 135-161.

2. Мельничук Т.В. Проблема нормативного визначення поняття організованої злочинності та її форм / Т.В. Мельничук // Правовые проблемы противодействия организованной преступности : сб. науч. статей / Под ред. М.Ф. Орзиха, В.Н. Дремина. – Б-ка журн. «Юридический вестник». – О. : Феникс, 2005. – С. 185-203.

3. Мельничук Т.В. Щодо визначення організованих форм злочинності у зовнішньоекономічній сфері / Т.В. Мельничук // Борьба зі злочинністю та права людини : зб. наук. статей / За ред. М.П. Орзіха, В.М. Дрьоміна. – Б-ка журн. «Юридичний вісник». – О. : Фенікс, 2006. – С. 184-189.

4. Мельничук Т.В. Взаємозв'язок легальної та кримінальної зовнішньоекономічної діяльності / Т.В. Мельничук // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / Голов. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Кормич. – О. : Фенікс, 2007. – Вип. 30. – С. 200-225.

5. Мельничук Т.В. Сучасні концепції причин організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері / Т.В. Мельничук // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Вип. 32 / Редкол. : С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. – О. : Юрид. л-ра, 2007. – С. 326-332.

6. Мельничук Т.В. Деякі питання генезиса зовнішньоекономічної організованої злочинності / Т.В. Мельничук // Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологии : сб. науч. статей / Под ред. М.Ф. Орзиха, В.Н. Дремина. – Б-ка журн. «Юридичний вісник». – О. : Фенікс, 2007. – С. 229-236.

7. Мельничук Т.В. Кримінологічна безпека зовнішньоекономічної діяльності в системі протидії організованим злочинностям / Т.В. Мельничук // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / Голов. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Кормич. – О. : Фенікс, 2008. – Вип. 33. – С. 480-485.

8. Мельничук Т.В. Кримінальна відповідальність колективних суб'єктів: досвід європейських країн / Т.В. Мельничук // Актуальні проблеми європейської інтеграції : зб. статей. – Вип. 3 / За ред. В.М. Кривцової та Д.В. Ягунова. – О. : Фенікс, 2008. – С. 419-428.

9. Мельничук Т.В. Транскордонна злочинність: сутність види та деякі проблеми протидії в умовах євроінтеграції України / Т.В. Мельничук // Актуальні проблеми європейської інтеграції : зб. статей / За ред. Д.В. Ягунова. – Вип. 4 – О. : Фенікс, 2008. – С. 245-253.

10. Мельничук Т.В. Підтримання зовнішньоекономічної безпеки України в контексті європейської інтеграції: регіональні аспекти / Т.В. Мельничук // Регіональна політика на сучасному етапі державотворення: проблеми децентралізації, ризики та перспективи впровадження : матеріали щоріч. загальноінститутської наук.-практ. конф. 31 жовтня 2006 р. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2006. – С. 270-271.

11. Мельничук Т.В. Феномен організованої зовнішньоекономічної злочинності: постановка проблеми / Т.В. Мельничук // Право ХХІ століття: становлення та перспективи розвитку : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ.

конф. «Другі Прибузькі юридичні читання» / За ред. В.І. Терентьєва, О.В. Козаченка. – Миколаїв, 2006. – С. 348-351.

12. Мельничук Т.В. Особливості організованих злочинних угруповань у зовнішньоекономічній сфері / Т.В. Мельничук // Матер. Міжнар. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених «Правова спадщина Нюрнберзького процесу: історія та сучасність. Другі юридичні читання». – О. : Астропринт, 2006. – С. 173-174.

13. Мельничук Т.В. Щодо можливостей співробітництва України з ЄС у стриманні організованої злочинності / Т.В. Мельничук // Актуальні проблеми реалізації Плану дій Україна – ЄС : зб. статей за результ. наук.-практич. конф. 9 лютого 2007 р., м. Одеса / За ред. В.М. Кривцової, Д.В. Ягунова // ОРІДУ НАДУ при Президентові України. – О. : Фенікс, 2007. – С. 24-30.

14. Мельничук Т.В. Криміногенні чинники організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері / Т.В. Мельничук // Правове життя сучасної України : тези доповідей 10-ї ювілейн. звітн. наук. конф. професор.-виклад. і аспірант. складу / Відп. ред. Ю.М. Оборотов // Одеська націон. юрид. акад. – О. : Фенікс, 2007. – С. 325-327.

15. Мельничук Т.В. До питання про організовані форми злочинної контрабандної діяльності / Т.В. Мельничук // Зб. тез доповідей і статей за результ. наук.-практ. семінару «Європейський Союз: 50 років після Римських угод. Євроінтеграційні перспективи України: нові моделі». – 12 травня 2007 р., м. Одеса, ОРІДУ НАДУ при Президентові України / За ред. Г.Г. Алавацького, В.М. Кривцової, Д.В. Ягунова. – О. : Фенікс, 2007. – С. 154-159.

16. Мельничук Т.В. Криміногенні ризики здійснення зовнішньоекономічної діяльності в умовах зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом / Т.В. Мельничук // Зона вільної торгівлі Україна – Європейський союз та європейська інтеграція: правові та економічні аспекти : зб. статей учасн. міжнар. наук.-практич. конф. (м. Одеса, 8 червня 2007 р.) / Відп. ред. М.П. Орзіх. – Б-ка журн. «Юридический вестник». – О. : Фенікс, 2007. – С. 180-185.

17. Мельничук Т.В. Кримінальний закон в системі правових заходів протидії організованій злочинній діяльності у зовнішньоекономічній сфері / Т.В. Мельничук // Визначальні тенденції генезису державності і права : зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. «Треті Прибузькі юридичні читання» / За ред. В.І. Терентьєва, О.В. Козаченка. – Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2007. – С. 443-446.

18. Мельничук Т.В. Мотиваційна характеристика учасників організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері / Т.В. Мельничук // Правове життя сучасної України: тези доповідей Всеукраїн. наук. конф. / Відп. ред. Ю.М. Оборотов // Одеська націон. юрид. акад. – О. : Фенікс, 2008. – С. 408-410.

19. Мельничук Т.В. Економічно-позитивні заходи протидії злочинності у зовнішньоекономічній сфері: митно-тарифне і нетарифне регулювання / Т.В. Мельничук // Запорізькі правові читання : тези доповідей щоріч. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 15–16 травня 2008 р. / За заг. ред. С.М. Тимченка і Т.О. Коломоець. – Запоріжжя : ЗНУ, 2008. – С. 418-421.

20. Мельничук Т.В. Типологічні особливості учасників організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері / Т.В. Мельничук // Матеріали 9-ї Всеукр. наук.-практ. конф. «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні» (30–31 травня 2008 р.). – Острог : Вид-во націон. уні-ту «Острозька академія», 2008. – С. 257-260.

АНОТАЦІЯ

Мельничук Т.В. Організовані форми злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері: кримінологічне дослідження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2009.

Дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням, в якому представлена характеристика організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері як самостійного кримінологічного та економіко-правового феномена, проаналізовано її форми та види, виявленні детермінаційні механізми розвитку. За результатами дослідження сформульовано визначення організованої злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері як системи взаємопов'язаних злочинних, а також супутніх перед- та посткримінальних діянь, психологічно детермінованих спільним мотивом та спрямованих на отримання прибутків від здійснення незаконних зовнішньоекономічних операцій. Надано практичні рекомендації щодо удосконалення соціально-економічних, правових та організаційних заходів протидії організованій злочинній діяльності у зовнішньоекономічній сфері на національному та міжнародному рівнях.

Ключові слова: організована злочинна діяльність, злочинність у зовнішньоекономічній сфері, детермінація злочинності, протидія злочинності.

АННОТАЦИЯ

Мельничук Т.В. Организованные формы преступной деятельности во внешнеэкономической сфере: криминологические исследование. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Одесская национальная юридическая академия. – Одесса, 2009.

Диссертация является первым в Украине монографическим исследованием, в котором представлена характеристика организованной преступной деятельности во внешнеэкономической сфере как самостоятельного криминологического и экономико-правового феномена, проанализированы её формы и виды, выявлены детерминационные механизмы развития криминальных процессов во внешнеэкономической сфере. По результатам осуществленного исследования сформулировано определение организованной преступной деятельности во внешнеэкономической сфере как системы взаимосвязанных преступных, а также сопутствующих пред- и посткриминальных деяний, психологически детерминированных общим мотивом и направленных на получение доходов от незаконных внешнеэкономических операций. Представлены практические рекомендации об усовершенствовании социально-экономических, правовых и организационных мер противодействия организованной преступной деятельности во внешнеэкономической сфере на национальном и международном уровнях.

Определено, что опасность исследуемого вида преступности обусловлена не только и не столько увеличением количества преступлений и размеров наносимого ущерба, а тем, что преступность во внешнеэкономической сфере имеет характер предметной преступной деятельности, возникающей и развивающейся на базе легальной инфраструктуры внешнеэкономической деятельности.

Устойчивый и широкий спрос на товары и услуги, получаемые посредством выхода на международный рынок, обеспечивает функциональность преступной деятельности, а характер и специфика механизма осуществления внешнеэкономических операций обуславливает организованный характер совершения преступлений в ней – требует консолидации усилий, скоординированных действий, дальновидного и последовательного планирования, распределения криминально-функциональных обязанностей участников преступных формирований, налаживания коррупционных связей в контролирующих и правоохранительных органах.

Предложена модель противодействия организованной преступной деятельности во внешнеэкономической сфере на основе поощрения и стимулирования экономически-одобряемых форм поведения и пресечения

противоправных форм активности, что, в частности, предусматривает: а) превалирование экономически-позитивных и административных мер регулирования внешнеэкономических отношений, создание благоприятствующих условий для ведения законного предпринимательства субъектами внешнеэкономической деятельности, устранение пробелов в их правовом и организационном обеспечении; б) направление профилактического влияния и мер противодействия непосредственно на преступления, которые нарушают порядок занятия внешнеэкономической деятельностью, а также предупреждение распространения сопутствующих криминальных проявлений – коррупции, хищений, злоупотреблений в сфере банковских коммуникаций, информационного пространства и др.

Ключевые слова: организованная преступная деятельность, преступность во внешнеэкономической сфере, детерминация преступности, противодействие преступности.

SUMMARY

Melnychuk T.V. Organised Forms of Criminal Activity in Foreign Economic Relations: Criminological Research. – Manuscript.

The Thesis on Candidate Degree in Law for a speciality 12.00.08. – Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law. – Odessa National Academy of Law. – Odessa, 2009.

A thesis is the first monographic research in Ukraine which is focused on the problems of criminological characteristic of the mechanism of the organized criminal activity in foreign economic relations. The thesis is prepared on the basis of contemporary criminal practices. It analyses forms and types of the organized criminal activity in foreign economic relations as well as reasons of development of criminalisation processes in foreign economic relations. Conclusions to the thesis are concerned with formulating of nature of the organised criminal activity in foreign economic relations as the independent socio-economic and legal phenomenon. The thesis proposes new methods of solving of the scientific tasks concerned with counteraction of the organised criminal activity in foreign economic relations. The thesis also contains some practical recommendations on the subject of improving of socio-economic, legal and organisational measures of counteraction both on national and international levels.

Key words: organised criminal activity, crime in foreign economic relations, crime determination, crime counteraction.